

У ОБЈЕКТИВУ ВРЕМЕНА

Када се зна да је фасцинација филмом обележила 20. век, сасвим су јасни значај и улога који је војна филмска кућа имала током шездесет година свог постојања. Са прага трећег миленијума дефинитивно се може рећи да су филм и филмска уметност мењали људе и поглед на свет, те да је рад унутар „Застава-филма” оставио снажан траг о људима и у људима.

Сачувати душу времена на покретним сликама људи и догађаја јесте посао чији су темељи у будућности. Људи из „Застава-филма” већ шездесет година бележе и уметнички обликују трајање на овим нашим просторима, како би они који долазе имали јаснију слику о добу које је неповратно прошло.

С временом, та јединствена кућа постала је симбол југословенске војне кинематографије, али и институција културе у којој су стварале генерације наших познатих синеаста. Кажу да је потребно више од годину дана провести непокретно уз екран да би се одгледало све што је у „Застави” снимљено током њеног постојања. Таква година била би концентрат креативности, знања, стрпљења, динамике, ишчекивања правог тренутка, огромне енергије и јаке воље – свакодневно ангажованих људи. Управо су ти људи, поименице, обележили историју

Војнофилмског центра. И управо њима, на пригодан начин, посвећено је и обележавање овогодишњег јубилеја.

ПРЕСТРОЈАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ

Година 1885. календарски је оквир за причу о настанку филма, браћи Лимијер и чувеном „Гранд-кафеу”. Већ Први светски рат упућује на нове могућности коришћења филма као медија. По угледу на организацију Француске војске, Врховна команда Српске војске, која се реорганизовала на Крфу 1916. године, формирала је сопствену фотографску и кинематографску службу. То су у сваком случају зачеци војне кинематографије, која на овим просторима траје скоро деведесет година.

Дан Војнофилмског центра потиче из 1948. године, када је формирано Одељење за филмове Југословенске армије. Рођена је војна филмска кућа, која ће, уз мање или веће измене у називу, наставити да живи и траје, делећи судбину војске и остављајући снажан печат у нашој кинематографији. За првог начелника постављен је мајор Маријан Маринџ.

У састав Одељења за филм ушли су изабрани војници и официри. Прву групу редитеља чинили су официри који су могли одмах да започну снимање филма: капетани Бошко Војводић и Чочи Микијели, поручници Јанко Ердељи и Ото Денеш.

Убрзо су уследили и филмски првенци. Екипа, коју су чинили редитељ поручник Јанко Ердељи и сниматељ војник Петар Црнобори, упућена је на градилиште пруге Шабач-Ковиљача да сниме репортажу. Још једна екипа, под вођством редитеља Микијелија у Сплиту снима кадрове за филмски запис са прославе Дана Југословенске ратне

морнарице. Пет прилога је убрзо уврштено у садржај првог броја „Филмског прегледа из Југословенске армије“, и то: „Са прославе дана ЈРБ“, „У једном јуришном пуку“, „На граници“, „На прузи Шабац-Ковиљача“ и „Првенство ЈА у пливању и ватерполу“. Они су приказани у биоскопима у Београду и широм Југославије крајем 1948. године, обликујући за историју то што се зове први производ „Застава-филма“.

„Застава филм“ наставља да се бави информативном делатношћу, све до 1960. године.

Филмски производи снимани су на црно-белој траци 35 милиметара, просечног трајања од око десетак минута. Сваки број Филмског прегледа умножаван је у 13 копија (35 милиметара). У периоду од 1948. до 1960. године произведено је 115 Прегледа. Након тога, у сарадњи са „Филмским новостима“ и Југословенском радио-телевизијом „Застава“ наставља да информише јавност о животу и раду армијске средине.

Још један датум за подсећање је април 1949. године, када је снимљен први наставни филм са називом „Обука о бацању ручних бомби“. У реализацији филма учествовали су редитељ капетан Чочи Микијели, сниматељ војник Стево Радовић, асистент режије потпоручник Бранко Вукотић и сарадници.

Следеће године (1950) „Застава“ снима шест наставних филмова, а они ће с годинама што долазе постати доминантан жанр производње, годишњи просек снимљених филмова био је између 23 и 25 наставних филмова. Данас ти едукативни филмови имају значајну документарну и историјску вредност, јер су аутентично забележили време у коме су настали.

Још један значајан датум везује се за 1949. годину. Поручник Ото Денеш, сценариста и редитељ, креће у реализацију првог документарног филма „Поздрав са границе“, а поводом рођендана маршала Тита. Током те исте године, у биоскопима се појављују још три „Заставина“ документарца: „Армија на прузи“, режија Ото Денеш, „Разбијачи клевета“, режија А. Јешић, и „Чувари отаджбине“, режија Ђорђе Вукотић.

Године 1955. поручник Крсто Шканата ствара један од најбољих документарних филмова – „У сенци магије“, бавећи се проблемом суверености и надрилекарства, који на Другом фестивалу југословенског документарног филма у Сарајеву жири награђује за режију.

ЗЛАТНО ДОБА

Од 1951. године Војнофилмски центар се налази у Филмском граду на Кошутњаку, а назив „Застава-филм“ добија 1962. године.

„Застава“ се брзо развијала, обогаћујући израз и квалитет производа. Филмове који ће касније постати антологија кратког метра потписивали су Шканата, Заниновић, Голубовић, Калачић, Слијепчевић, Велимировић, Вучић, Шарановић, Чикеша... Нижу се награде и признања. На домаћим фестивалима „Застава“ је награђена више од 160 пута. Француска војна кинематографија основала је филмски фестивал на коме су се појављивали и приказивали искључиво војни филмови. На Међународном фестивалу у Версају „Застава“ је освојила три златна и једно сребрно „Сунце“, популарно названо „Војни оскар“: Златно сунце 1967. године, за филм „Водник, бомбе и...“, режија Стјепан Заниновић; Златно сунце 1975. године, заједничка награда за филмове „Запалива борбена средства и заштита“, режија Александар Аранђеловић, и „Пас чувар“, режија Стефан Загорјан; Златно сунце 1977. године за

најбољу селекцију: „Дејство диверзантског одреда ТО“ и „Дејство стрељачког вода у насељеном месту“, режија Миле Пушелић, „Голија 76“, режија Стјепан Заниновић и „Санитетско обезбеђење дивизије у одбрани“, режија Срђан Хаджић.

Сребрно сунце 1969. године добио је филм „Дејство батерије у нуклеарним условима“, у режији Милана Вучића.

Шездесетих година „Застава“ постаје филмска кућа са највећом производњом документарних и краткотражних филмова у земљи. Период између 1960. и 1980. године доследна историја означава као златно доба „Застава-филма“. То је, заправо, време ауторског сазревања и богате продукције високог квалитета, а као логичан резултат уследиле су и многобројне награде. Вероватно најимпресивније филмове настале у Застави потписали су: Предраг Голубовић, трилогију кратких играних филмова, који се убрзају у сам светски врх „Смрт паора Ђурице“, „Тишине“ и „Биографија Јожефа Шульца“; војник Горан Паскаљевић, документарни филм „Деца“; Радомир Шарановић, едукативни филм „Рат се дуго памти“, Бранко Калачић филм „На вез“, Михајло Секулић филм „У жаришту вариоле“...

Пионирске кораке у припреми ангажованих филмских остварења чини Сјепан Заниновић. „Застава“ приказује филм „Тек касније сам почео да растем“, а признања која су уследила отварају Заниновићу пут да још слободније обрађује табу-теме. Он је међу првима променио устаљену шему приказивања свакодневног живота у војсци са својим кратким филмом „Водник, бомбе и...“, који стиче наклоност филмских стручњака и публике и прераста у изузетно популарне ТВ серије „Кад сам био војник“ и „Војници“.

Упоредо са документарним и кратким играним филмовима, уз ангажовање истакнутих стручњака негују се техника цртежа и анимације, као наставна средства за едукацију војника. За неке филмове цртеже ради Зуко Џумхур, један од редитеља је Вера Влајић, ту су и Радослав Гајић, Стеван Живков, Тома Лудниг, Љуба Бранковић, Душко Шево, Иво Пушанић, Душан Мандић, Штефан Загорјан, Горан Костић, Душица Жарковић, и многи други. У тешким временима деведесетих година признања „Застави“ доноси ветеран анимираног филма у Србији Никола Мајдак са филмом „Pontius Pilatus Secundus“.

И у најтежим околностима последње деценије 20. века, праћеним распадом СФРЈ и агресијом НАТО, редитељи, сниматељи, сценаристи, монтажери, организатори, сниматељи тона и техничари „Заставе“ одржавају производњу. Миљивоје Несторовић, Милун Вучинић, Горан Костић и Марко Ж. Николић стварају филмове високих уметничких домета, који се памте и никог у свету не остављају равнодушним, доносећи „Застави“ заслужена признања у земљи и на међународним фестивалима. Поред редитеља унутар куће, сарадња са другим ствараоцима траје и у тим тешким временима: Здравко Велимировић, Никола Стојановић, Драган Елчић и Михајло Секулић стварају филмове који враћају стари сјај нашој кинематографији и „Застава филму“.

„Застава филм“ учествује на Београдском фестивалу документарног и краткотражног филма од његовог оснивања. Прва награда освојена је 1961. године за филм „Поруке“, редитеља Стјепана Заниновића. Од тада је наставила да се појављује на свим досадашњим смотрима, освојивши више од 50 признања, укључујући Гранд при у 2002. години за филм „Воз“, редитеља Горана Костића.

Међународни фестивали тог филмског жанра, попут берлинског и лондонског, уврстили су у своје програме филмска дела „Заставиних“

аутора, а они су се враћали са најзначајнијим признањима. Било их је више од 90. Најдража су она која је освојио кратки играни филм „Тишине“ Предрага Голубовића, а посебно номинација за престижну награду „Оскар“ у селекцији за 1972. годину.

Филмски и видео архив Војнофилмског центра баштини значајно духовно и културно наслеђе.

Један од најбогатијих и најсрећенијих архива у земљи чува целокупно филмско стваралаштво и важне архивске материјале на више од седам милиона метара филмске траке. Та ризница чека на дигитализацију како би материјали који се ту налазе били доступнији. А захтеви за тим архивским материјалом су, различитим поведима, скоро свакодневни.

О ЉУДИМА, ВЕМЕНИМА И ФИЛМУ

Са директором „Застава-филма“ пуковником Димитријем Мисирлићем разговарамо о том следећем кораку, перспективама и будућности „Заставе“, новинама у раду, захтевима времена данашњег:

„Данас су захтеви времена такви да се инсистира на брзини преношења информација. Путању преноса најбезболније ћемо и најефикасније скратити системом мобилних монтажа, уз помоћ којих ће се на месту догађаја обликовати видео-запис и слати на одговарајуће адресе. То подразумева и потребу да се људи додатно усаврше. Ми смо створили услове за три формацијска места предвиђена за младе и креативне људе који већ имају таква знања, а покрећемо и курсеве за запослене, који ће имати прилику да се додатно обуче. Осим информативне делатности, чињеница је да систем одбране све чешће препознаје себе у одређеном облику наставно-филмске информације. Све чешће нам се упућују захтеви, попут недавног из Бригаде Колнене војске, да се о одређеним целинама унутар система направе филмски записи. Наравно, рад на филму је захтеван, свеобухватан, у крајњој линији и прилично скуп пројекат. Међутим, облик који се све више намеће као идеално решење за такве потребе јесте управо та, назовимо је наставно-филмска информација, која подразумева да се материјали који већ постоје, а обухватају рад одређене целине, бригаде или установе у току годину дана преточе и повежу у филмски запис. То и јесте својервсно престојаване у ходу. Такав захтев је у свим областима делатности све израженији. Наравно, ниједног тренутка се не одричемо филма у правом смислу те речи, наставног

Снимио Ј. МАМУЛА

или документарног, само уводимо и неке друге филмске облике који су изводљивији и задовољавају своју првобитну намену. Филм остаје као капиталнији пројекат, начин да се обележе јубилеји, да се тематски и ауторски повежу целине, да се делатности и људи учитају у систем на најснажнији начин. Чак и изван годишњег плана филмске делатности ми имамо приличан број тих ванредних захтева за филмом. Наравно, и филм мења своје облике. Нестају оне класичне, окореле форме, чешће се користи анимација, спотовска форма. Нове технологије диктирају своје облике. За све то су потребне и нове набавке. Дигитална обрада слике, звука и тона јесте захтев времена на који морамо одговорити.

Свечаношћу у Централном дому Војске Србије „Застава“ је обележила шездесету годишњицу постојања, коју мање важну од педесете, која је била преломна. Изложбом у Малој галерији и програмом који је уследио у Свечаној сали овог пута су акцендовани људи. Људи који су створили и створили то јединствено здање које се зове војна кинематографија.

У оквиру обележавања годишњице предвиђене су две ретроспективе „Заставних“ филмова – прва, тродневна у Музеју кинотеке током прве недеље децембра и, друга, у Дому културе Студентски град. Помало необичном, али више него корисном акцијом добровољног давања крви, у сарадњи са Војномедицинском академијом, запослени у Војнофилмском центру већ су започели обележавање јубилеја. Монографија која је у припреми очекује се крајем децембра, заокружиће ову занимљиву причу о људим, времену и филму, отварајући простор да неко ново време у филм и живот утисне своје трагове. ■

Драгана МАРКОВИЋ

ДАН ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У СРЦУ СТАРОГ ГРАДА

Српска војска је 1881. године, 8. новембра по новом, а 27. октобра по старом календару, основала Официрску читаоницу са касином у Београду, по узору на друге европске

војске тадашњег времена. У темељима хотела „Касина“ постоје корени приземне зграде, кафанице у којој је једна просторија била одређена за историју. Тако је почело...

Централни дом је данас највећа и јединствена установа културе у Војсци Републике Србије. Својим активностима подстиче, обогаћује и унапређује ниво културе и образовања професионалних припадника Војске, чланова њихових породица, војних пензионера и грађанства. Озбиљношћу програма, садржајима и отвореношћу, разноврсним активностима обогаћеним лепотом и ширином традиције, заједничким програмским садржајима и обједињавањем чланства различитих структура, Дом негује повезаност Војске и грађанства. Такође, он је репрезентативно место где се организују сусрети, службени разговори, протоколарне манифестације и све друге активности Министарства одбране, Генералштаба ВС, команди, јединица и установа. Ове године Дан Централног дома обележен је двома изложбама у његовим галеријама. У Малој галерији постављена је изложба графика, а у Великој изложба слика „Мајсторије боја“, вредних уметничких дела из богате збирке Дома. Изложбе је пригодно, бираним речима отворио референт за ликовну делатност Милорад Бубања.

Д. М.